

Prof. dr hab. Elżbieta Rudnicka-Fira
Instytut Filologii Polskiej
Katedra Języka Polskiego
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Marty Iwańskiej-Siwiek pt. „Wartościowanie alternatywnych form rodziny we współczesnej polszczyźnie”

Rozprawa doktorska mgr Marty Iwańskiej-Siwiek *Wartościowanie alternatywnych form rodziny we współczesnej polszczyźnie* to oryginalne i wnikliwe studium, o istotnych walorach poznawczych, poświęcone wartościowaniu pojęcia rodziny i jej alternatywnych form, z którymi spotyka się czytelnik w polskiej prasie. Dysertacja wpisuje się w szeroko pojęty nurt badań socjologicznych, dotyczących rodziny i jej przemian, a także w badania lingwistyczne nad językiem prasy, będącym tu zwłaszcza, narzędziem wartościowania. Praca jest niezwykle aktualna ze względu na głębokie przemiany rzeczywistości ponowoczesnej, które doprowadziły do tego, że obok tradycyjnego modelu rodziny, zwanego dziś *rodziną nuklearną* (por. Wstęp, s.5), która w społeczeństwie polskim uważana jest za jedną z najwyższych wartości, mamy wiele alternatywnych form, takich jak: *monoparentalność, kohabitacja, małżeństwa LAT, rodzina zrekonstruowana, single, czy rodziny homoseksualne.*

Jako materiał badawczy, słusznie Doktorantka przyjęła teksty zamieszczone we współczesnej polskiej prasie (z 2018 roku), które nie tylko opisują czy komentują rzeczywistość, ale także ją oceniają, wartościują - wpływają zatem na odbiorców, na ich postawy wobec wartości. Wzięła pod uwagę 306 numerów czasopism o zróżnicowanym profilu ideologicznym, takich jak: *Skarb, Twój styl, Viva, Gość Niedzielny, Polityka, Newsweek Polska, Sieci i Do Rzeczy*, z których wybrała 65 artykułów zawierających interesujące ją treści, poddając je analizie „pod kątem wybranych leksykalnych środków wartościowania”(s.7).

Kompozycja pracy jest przejrzysta i przemyślana. Po syntetycznym wstępie wprowadzającym w problematykę rozprawy, występują cztery rozbudowane rozdziały (składające się z kilkunastu podpunktów), zakończenie, obszerna bibliografia (licząca 177

pozycji), także wykaz (11) wykorzystanych w pracy słowników oraz streszczenie w języku polskim i angielskim.

Pierwsze trzy rozdziały mają charakter teoretyczny, czwarty natomiast jest poświęcony analizie badawczej.

W rozdziale pierwszym Doktorantka dość szczegółowo opisuje historyczne przemiany modelu rodziny, pokazując różne czynniki mające wpływ na jej obraz. Słusznie, przedstawia (w chronologicznym ujęciu) definicje słownikowe *rodziny*, zawarte w różnych słownikach języka polskiego. Dokonuje także przeglądu badań nad stereotypem *rodziny*, skupiając się zwłaszcza na analizach przeprowadzonych przez Iwonę Bielińską-Gardziel (2009), bowiem „stereotyp ten - jak twierdzi - będzie (...) punktem wyjścia i odniesienia dla moich badań” (s.26).¹

Rozdział drugi prezentuje rozmaite modele alternatywnych form rodziny, pojawiające się najczęściej w typologiach socjologicznych, szczegółowo opisując ich cechy i charakteryzując je najczęściej na tle modelu tradycyjnego.

Rozważania teoretyczne o wartościach i wartościowaniu w ujęciu lingwistycznym zostały omówione w rozdziale trzecim, ukazano tu również edukacyjną rolę mediów oraz przekazywanie wartości w prasie.

Następna część rozprawy, mająca charakter badawczy (rozdział czwarty), składa się z dwóch części. Pierwsza dotyczy wartościowania w prasie rodziny tradycyjnej, i słusznie, bo stanowi niejako punkt odniesienia dla następnych badań, druga natomiast – sposobów wartościowania alternatywnych form rodziny w prasie. Zastanawia zatem tytuł rozdziału, mówiący o wartościowaniu tylko alternatywnych form rodziny w prasie.

Wprowadzenie do rozdziału czwartego ma w pewnym sensie charakter metodologiczny (choć nie ma takiego tytułu) – znajdują się tu bowiem pewne założenia, szeroko omówione i zastosowane w analizie badawczej (może należało je wyraźniej zaznaczyć, jednoznacznie doprecyzować, usystematyzować i nazwać).

Analizując badany materiał, językowe środki wartościowania, słusznie Doktorantka opiera się na ustaleniach zaproponowanych przez Jadwigę Puzyninę, wykorzystuje również sposób porządkowania leksemów wartościujących przyjęty przez Monikę Buławę oraz przyjmuje pojęcie profilowania za Jerzym Bartmińskim (s.90-91).

Przeprowadzone według przyjętych założeń metodologicznych analizy badawcze, są solidne i jednoznacznie wskazują, że cel postawiony w pracy, został osiągnięty. Ukazane

¹Zwracam uwagę na pewną niecisłość formalną (niejasność), gdyż Doktorantka referując we Wstępie zawartość poszczególnych rozdziałów – zagadnienia te omawia w rozdziale drugim (zob., s.6).

sposoby wartościowania „współczesnych modeli życia rodzinnego w tekstach prasowych, porównanie ich przez wykazanie podobieństw i różnic w profilowaniu wizerunku tych modeli” (s.89), są przekonujące i pozwalają sformułować spostrzeżenia i uwagi przybliżające obraz rodziny i jej alternatywne formy, które współczesnemu czytelnikowi proponuje prasa. Kreowanie tych form (modeli) i sposoby ich wartościowania, waloryzowania zależą oczywiście od profilu ideologicznego pisma oraz od czytelnika, do którego przekaz jest kierowany, co również w pracy (także w analizach tekstów) zostało ukazane.

Na pochwałę zasługuje dbałość o prezentację zgromadzonej na potrzeby pracy (może nie za bogatej) bazy materiałowej oraz wnikliwość interpretacji. Doktorantka nieustannie balansuje między teorią a praktyczną analizą, przytacza różne stanowiska badaczy (referując ich poglądy) w danej kwestii.

Pod względem technicznym recenzowana praca jest bardzo staranna. Wspominałam wcześniej o przejrzystej kompozycji. Warto dodać, że poruszanie się po tekście ułatwiają szczegółowo oznaczone i nazywane wewnątrznie fragmenty rozdziałów i części tych rozdziałów. Walor pracy znacznie podniosłoby, zwłaszcza w zakończeniu, ujęcie graficzne (tabele, wykresy, dane liczbowe itp.), które zdecydowanie lepiej, w sposób klarowny przybliżyłoby analizowane problemy.

Jak wynika z przytoczonego wyżej omówienia, moja recenzja ma jednoznacznie pozytywny wydźwięk. Nasuwają się jednak pewne refleksje, uwagi krytyczne czy dyskusyjne, czasem pewne zastrzeżenia i pomysły o możliwościach innego rozwiązania problemu lub jego uzupełnienia. Niewykluczone, że niektóre z przedstawionych poniżej wątpliwości lub wcześniej zaznaczonych uwag, mogą być wynikiem niezrozumienia, efektem źle odczytanych intencji. Tym bardziej wymaga to dyskusji czy korekty.

Pewne uwagi i wątpliwości zaznaczyłam we wcześniejszych partiach recenzji i nie będę tu do nich wracać.

Natomiast chciałabym się odnieść do tytułu rozprawy, który w pewnym sensie wydaje się być zawężony – mówi tylko o wartościowaniu alternatywnych form rodziny, a przecież w rozprawie jest też mowa o rodzinie tradycyjnej, o czym wielokrotnie w pracy Doktorantka pisze, np. „Rozprawa ma na celu ukazanie sposobów wartościowania pojęcia rodziny i jej alternatywnych form w polskiej prasie” (s.6) lub „Obraz rodziny i jej alternatywnych form w prasie jest różnorodny...”(s.86) i in.

Dyskusyjna jest też druga część tytułu, która mówi o „współczesnej polszczyźnie”- to chyba zbyt szerokie pojęcie, gdyż materiał badawczy, analizowany w rozprawie, pochodzi tylko z jednego źródła - polskiej prasy, o czym Doktorantka w wielu miejscach wspomina (np. na s.6,

cytat wyżej) lub „(...) rozprawa wpisuje się w lingwistyczny nurt badań nad językiem prasy” (s.174) i in.

Może należałoby wyraźniej pokazać (porównać) wartościowanie tych samych form rodziny, ale z różnej perspektywy – w różnych pismach (o zróżnicowanym profilu ideologicznym) i w wypowiedziach różnych osób (tych, którzy taki stan dotyczy i osób niezależnych, komentatorów).

Nasuwa się też pytanie, czy na podstawie jednego lub dwu, trzech przykładów można sformułować wiarygodną opinię waloryzującą dany model rodziny (chodzi m. in. o rodziny patchworkowe i małżeństwa typu LAT, zob. s. 131 i 133).

Wydaje mi się, że bardzo interesujący byłby rozdział poświęcony tylko leksyce wartościującej, wyekscerpowanej z analizowanych przykładów – jej analizie stricte językoznawczej, zwłaszcza semantycznej, pragmatycznej, nawet słotwórczej, pokazanie ciekawych konotacji, metaforyzacji itp. Wprawdzie Doktorantka, przytaczając wydobyte z tekstów przykłady, stara się na bieżąco interpretować i komentować, ale obraz tej ciekawej analizy, w gąszczu licznych cytatów i komentarzy socjologicznych się zaciera, staje się niekiedy powierzchowny.

Niejasne jest dla mnie sformułowanie na s. 118, gdzie mowa jest o zaimkach jako leksemach nienacechowanych aksjologicznie „i zarazem niesamodzielnym” – a przecież zaimki (w terminologii językoznawczej) stanowią autosemantyczną część mowy.

Jak wynika z zaprezentowanego wyżej omówienia i zarazem uwag dyskusyjnych, mamy do czynienia z pracą rzetelną, cechującą się wnikliwością i dojrzałością w referowaniu własnych przemyśleń, zwłaszcza przedstawianiu poglądów innych badaczy na rozważane kwestie oraz interpretacji materiału językowego.

Jak już wspominałam, na podkreślenie zasługuje bogata literatura przedmiotu, która nie jest jedynie martwym spisem, a literaturą, z którą Doktorantka się zapoznała, krytycznie przemyślała i którą wykorzystuje w pracy w postaci cytowanej bądź referowanej. Może warto byłoby tu dodać jeszcze jedną pozycję: K. Bielenin-Lenczowskiej, *Rodzina, ród, pokrewieństwo w perspektywie lingwistyczno - antropologicznej*, Warszawa 2008.

Walorem rozprawy jest język, w pełni spełniający wymogi stawiane stylowi naukowemu – jasny, dojrzały, staranny (zdarzają się nieliczne potknięcia interpunkcyjne czy też usterki fleksyjne, wywołane najczęściej „literówkami”, zob. m. in. s. 90, 105, 106, 116, 144).

Mgr Marta Iwańska-Siwiek jasno formułuje swoje myśli, logicznie szereguje zagadnienia, porusza się z dużą swobodą w problematyce, którą mieści przytoczona, obszerna,

wieloaspektowa bibliografia, co świadczy o jej umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Jak już wcześniej pisałam, oceniam rozprawę doktorską mgr Marty Iwańskiej-Siwiek pozytywnie.

Stwierdzam, że przedstawiona mi do oceny dysertacja spełnia warunki określone w **art. 13.1. ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki** stawiane rozprawom doktorskim i z pełnym przekonaniem wnoszę o dopuszczenie mgr Marty Iwańskiej-Siwiek do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Elżbieta Rudnicka-Fira

Kraków, 15 czerwca 2020 roku

